वर्षं चरेत् । "पुत्रदुःखञ्च पुरुषं सदा पश्यति धर्मतः । निष्ठां न च भुङ्क्ते सा न कथञ्चिदिव व्रजम् । एकाहन्तां च मोक्षं ज्ञात्वा जन्मजन्मान्तरोद्भिजे । चीरामस्य भवन्ति शिवरात्रौ पावनवा । अघोराद्यास्तु प्रेतानां चन्द्रक्षयोपरागयोः । सदृष्टं परित्याज्यं मुञ्चते परमेव च । ताम्बूलं विधवास्त्रीणां वतीनां ब्रह्मचारिणाम् । यत्याश्रिणां च गोमांसिसुरातुल्यं श्रुतौ स्मृतम् । रक्तवाहं मसूरञ्च लवणं पर्वमेव च । अन्नावुर्वृत्तवाहारा वर्जनीया यतेरपि । पर्वकृत्यायिनी नारी विधवा पातयेत् पतिम् । यानस्यारोहणं कृत्वा विधवा मरणं व्रजेत् । न कुर्यात् केशसंस्कारं नाखसंस्कारमेव च । केशाग्रन्थी जटारूपा न क्षौरं तीर्थं विना, तैलाभ्यङ्गं न कुर्वीत न हि पश्यति दर्पणम् । पुत्रञ्च परपुंसां च बाला नाम मङ्गोत्सवम् । मर्त्तकं मावकञ्चैव कुर्वेशं पुरुषं शुभम् ।

विधात पु० वि+धा-क्त । १प्रजापतौ ब्रह्मणि अमरः । २भाग्ये मेदि० । ३घटितायां राजनि० । ४भगुसुनिपुत्रभेदे भाग० ५विधानकर्त्तरि त्रि० स्त्रियां ङीप् वा च ६पिण्याकां शब्दर० । ७अधर्मे पु० "द्वौ धाता च विधाता च पौराणौ जगतां पती । द्वौ शास्तारौ त्रिलोकेऽस्मिन् धर्माधर्मौ प्रकीर्त्तितौ" अग्निपु० । [२मरीच्यादौ च ।

विधातृभू पु० विधातृभवति भू-क्विप् । १नारदमुनौ त्रिका०

विधात्रायुस् पु०विधातृरायुः प्रमाणं यस्य । सूर्य्ये शब्दच० सूर्य्यक्रियां विना वत्सरादिस्थानाभावात् सूर्य्यस्य तथात्वम् । ६तत्० । तस्य वयःकाले २मङ्गाकल्पे च । तदायुः शब्दे आयुःशब्दे ७६२ पृ० दृश्यः ।

विधान न० वि+धा ल्युट् । १विधौ २वर्त्मनि । २विधौ, जटा० ३गजमस्तकाग्रे च हारा० संज्ञायां वनु । अवाचां न० शब्दर० । [त्रि० त्रि० ।

विधानज्ञ पु० विधानं जानाति ज्ञा-क । १पण्डिते । २विधि०

विधायक त्रि० वि+धा-ण्वुल् । विधानकर्त्तरि ।

विधि पु० वि+धा-कि । १गणितकर्त्तरि ब्रह्मणि, २भाग्ये ३क्रमे अमरः "विधीयतेऽनिसाध्यत्वहेतुधीविषयो विधिः" शब्दर० उक्ते प्रवर्त्तनारूपे ४नियोगे तज्जनके ५वाक्ये हेमच० । ६विष्णौ हलायु० ७कर्म्मणि त्रिका० । ८गजमस्तकाग्रे जटा० । ९वैद्ये राजनि० । १०अप्राप्तप्राप्तरूपे वाक्यभेदे, व्याकरणोक्ते ११सूत्रभेदे । तत्र व्याकरणविधिर्निरूप्यते । "संज्ञा च परिभाषा च विधिर्नियम एव च । अतिदेशोऽधिकारश्च षड्विधं सूत्रलक्षणम्" । षड्विधिभेदाः तत्र "तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्" पा० सवर्णसंज्ञा परिभाषा तच्छब्दे ४२४९पृ० लक्ष्या । अप्राप्तप्राप्तको विधिः यथा "अकः सवर्णे दीर्घः" पा० इत्यादि । अत्र सवर्णे परे पूर्वस्य दीर्घस्याप्राप्तेस्तत्प्राप्तकत्वात् तथात्वम् । स च द्विविधः वर्णोत्पुत्पादकोऽभावरूपश्च । तत्र वर्णोत्पादकः लक्षणः स्वभावोऽपि द्विविधः सोपरूपो निषेधरूपश्च तत्र "सोपोऽभ्यासस्येति" पा० नागरूपः । "नाभ्यस्ताच्छतुरित्यादौ" निषेधरूपः । सामान्यप्राप्तस्य विशेषाधारको नियमः यथा "रात्रमहश्चैव" पा० इत्यादि । अन्यधर्मस्यान्यत्रारोपकविधिरतिदेशविधिः यथा पुंवद्भावादिः । पूर्वसूत्रस्यटादेरन्यत्रोपस्थितेरधिकारविधिः । स च त्रिविधः "त्रिभागवर्त्तिनं चैव अथवूकद्भुतमेव वा । सङ्ख्याप्रमाणवत्वापि चाधिकारस्त्रिधा मतः" । अधिकारशब्दे १२७पृ० दृश्यम् । विधिश्च विनियोगरूपतया शब्दश० ग० निरूपितो यथा

"नेह तत्तात्त्वं विधानम् । आत्मातमात्रस्य तद्बोधनसमर्थत्वात् किन्तु प्रवर्त्तयितुकीर्षायां यत्नप्रवारणस्यानस्य हेतुत्वं च तथा, तादृशस्य कृतिसाध्यत्वमिष्टसाधनत्वम् बलवदनिष्टानननुबन्धित्वञ्च प्रत्येकमेव, यागप्राकाटिधर्मिकतत्त्रियाद्वेष यागादिधर्मिकचिकीर्षोद्दयया तत्र प्रवृत्तेः । एवञ्च यजेतेत्यादौ यागः कृतिसाध्यः इष्टसाधनं बलवदनिष्टाननुबन्धी चेत्याकारको बोधः" अधिकं तत्र दृश्यम् । मीमांसकमते विधिस्तद्रूपभेदादिकं मीमांसिभाकारेण दर्शितं यथा

"तत्रात्मातार्थस्यापको वेदभागो विधिः । स च तादृशप्रयोजनवदर्थविधानेनार्थवान् तादृशं चार्थं प्रमाणान्तरेणाप्राप्तं विधत्ते । यथाग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः इति विधिर्वाक्यान्तरेणाप्राप्तस्वर्गप्रयोजनवद्होमं विधत्ते । अग्निहोत्रहोमेन स्वर्गं भावयेदिति वाक्यार्थबोधः" । "यत्र स्वर्गं वाक्यान्तरेण प्राप्तं, तत्र तद्धेतुत्वेन गुणमात्रं विधत्ते । यथा दध्ना जुहोतीत्यत्र होमस्याग्निहोत्रं जुहुयादित्यनेन प्राप्तत्वाद्धोमहेतुत्वेन दधिमात्रविधानं दध्ना होमं भावयेदिति । यत्र तूभयमप्राप्तं तत्र विशिष्टं विधत्ते : यथा सोमेन यजेतेत्यत्र सोमयागयोरप्राप्तत्वात् सोमविशिष्टविधानम् । सोमपदे सत्यवल्लतायां सोमलता यागेनेष्टं भावयेदिति वाक्यार्थबोधः । न चात्रविधाने वाक्यभेदः प्रत्ये-